

AQİL HACIYEV

**Poeziyadan nəsrə
(Mir Cəlal nəsrinin poetik
əsasları)**

B A K I-2011

AQIL HACIYEV

Am - 261271

**Poeziyadan nəsrə
(Mir Cəlal nəsrinin poetik
əsasları)**

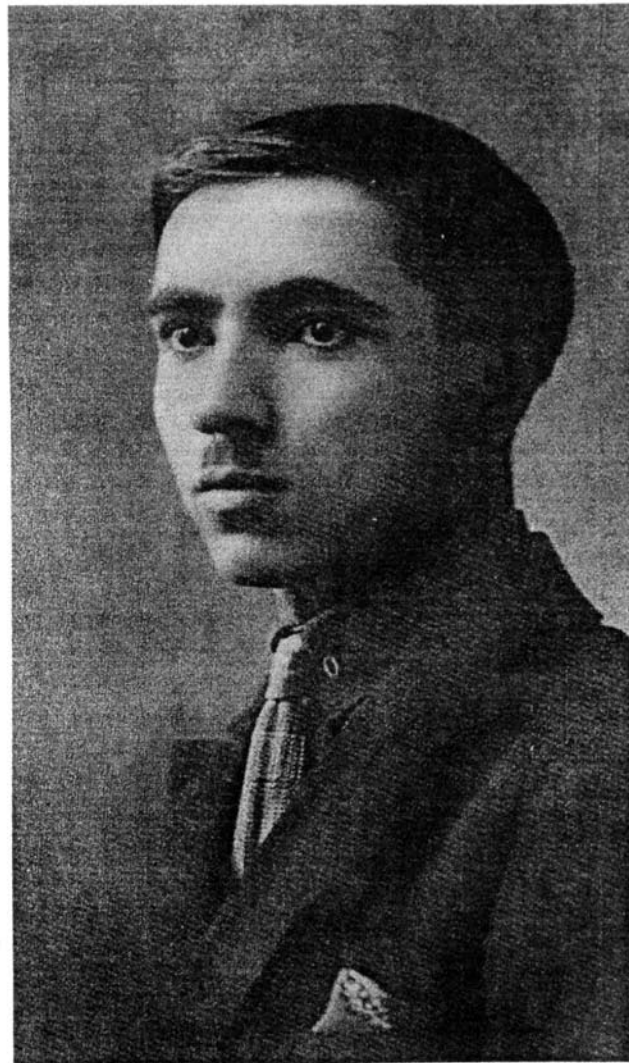
M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kütübxanası

BAKİ-2011

Elmi redaktor: Nizami Cəfərov
AMEA-nın müxbir üzvü, professor

Rəyçilər: Qara Namazov
filologiya elmləri doktoru, professor

Əmirxan Xəlilov
filologiya elmləri doktoru, professor

Mir Cəlal. 1920-ci illərin sonu (25, s.21)

Poeziyadan nəsrə
(Mir Cəlal nəsrinin poetik əsasları)

Azərbaycanın 1920-ci ildən başlayan sovetləşdirilməsi həmin illərin ədəbi prosesində də önəmli dəyişikliklər etdi. Bu, çoxəsrlik ənənələrə malik olan və həmin dövrdə cərəyan edən proseslərin, həqiqətən, inqilabi dəyişikliklərə gətirib çıxardığı poeziyada xüsusilə hiss edilirdi. İctimai-siyasi həyatda Rusiyada çarizmin süqutu, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə milli dövlətçiliyin bərqərar edilməsi və onun zor gücünə devrilməsindən sonra bolşeviklərin hakimiyyəti ələ keçirmələri kimi hadisələrlə bağlı olan köklü dəyişikliklər yeni mövzular, ideyalar, yeni poetik üslub doğurmaya bilməzdi.

Azərbaycan sovet ədəbiyyatşünaslığında dəfələrlə belə bir fikir səsləndirilmişdi ki, 1920-ci illərin ortalarından etibarən milli ədəbiyyatda, xüsusən milli poeziyada yeni nəslin təmsilçilərinin sədası daha ucadan eşidilməyə başlamışdır. Bu, o zamankı milli ədəbiyyatın bir çox təmsilçilərinin ya 1917-1920-ci illərdə baş verən hadisələr zamanı həlak olduğu (Abbas Səhhət, Firudin bəy Köçərli, Bayraməli Abbaszadə, Mir Fəttax Müsəvi), bir qisminin ölkəni tərk etdiyi (Əhməd Cəfəroğlu, Almas İldırım, Məmməd-Əmin Rəsulzadə, Əziz Şərif, Məhəmməd Ağaoğlu), digərlərinin isə cərəyan edən hadisələrin təsiri altında ədəbi fəaliyyətdən uzaqlaşdığı (Nağı Nağıyev, Neymət Hacıyev, Ömər Faiq Nemanzadə, Şəkili Əfəndizadə) bir dövr idi.

Azərbaycan poeziyasının adı çəkilən yeni dalğasının təmsilçilərinin əksəriyyəti hətta belə ekstremal şəraitdə də Şərq, o cümlədən Azərbaycan ədəbiyyatı üçün ənənəvi olan mövzular, metod və üsullara sadiq qalmışdı. Bu baxımdan, gələcək xalq şairi Süleyman Rüstəmin iki etirafı səciyyəvidir: «Ədəbiyyat cəbhəsinə 23-cü ildə atıldım. Şeirimin ilk gülüşü ağlamaq oldu. İl yarım ağladım, sızladım» (4, s.

6); «...bizi ismayıl hikmətlərin, cənnətilərin, səməd mənşurlərin vahiməsi basmışdı» (5, s. 21).

XX əsr Azərbaycan poeziyasının parlaq nümayəndəsi, xalq şairi Səməd Vurğunun aşağıdakı açıqlaması da S.Rüstəmin fikirlərilə səsleşir: «O zaman biz gənc şairlərdən bir çoxu xırda burjuva poeziyasının bədbinlik və düşkünlük ifadə edən poeziyasının təsirindən hələ tamamilə yaxamızı qurtara bilmədik. Poeziyada köhnəliyə, bizə yabançı olan hallara qarşı mübarizəni şiddətləndirməklə bərabər, eyni zamanda öz şuurumuzdakı köhnəlik qalıqlarını təmizləmək, onlara üstün gəlmək lazım idi» (6).

Əgər sonralar gənclik ehtiraslarını üstələyərək, inqilabi proletar poeziyasının ön sıralarında yer ala bilmiş tanınmış sovet şairləri Süleyman Rüstəmlə Səməd Vurğun poeziyada ilk addımlarını keçmişin poeziyasını örnək kimi götürməklə atmışdırlarsa, onda həmin dövrün digər şairləri barədə nə demək olar?

Bu dövrün yeni dalğa şairlərinin bir çoxu üçün yeganə etalon, təqlid obyektı məşhur rus sovet şairi, sovet poeziyasının tanınmış lideri, inqilabın carçısı Vladimir Mayakovskinin yaradıcılığı idi. Yaranmaqda olan Azərbaycan sovet poeziyası nümayəndələrinin onun inqilabi pafosla fərqlənən yaradıcılığını çox diqqətlə öyrəndikləri məlum faktıdır. 1920-ci illərdə Vladimir Mayakovskinin Azərbaycanda dəbdə olmasının səbəblərindən biri də onun 1926 və 1927-ci illərdə iki dəfə Bakıya gəlməsi, Azərbaycana bir neçə şeir həsr etməsi, yazarlarımızla görüşləri və söhbətləri idi. Bu görüşlərixatırlayan Süleyman Rüstəm yazırdı: «Mayakovski poeziyası ilə 1925-ci ildən tanışam. Ədəbiyyatda ilk addımlarımdan daim onun yaradıcılığına dərin ehtiramım olub: o zaman rus proletar şairlərindən öyrənirdik. Sağlam, yeni ruh, onların poeziyasına xas olan yeni görüntülər şairlərimizə böyük təsir göstərirdi. O zaman Moskvadan Bakıya tez-tez şair və yazıçılar gəlir, bizə dostcasına kömək edirdilər... Nəhayət, 1927-ci ilin

dekabrında Bakıya Mayakovski gəldi... Moskvada yaşamasına baxmayaraq, o, ədəbiyyatımıza və Bakıya yaxından bələd idi. Söhbət canlandı. O, yaradıcılığa yeni başlayan yazıçılarla ciddi, qayğıkeş şəkildə işləməyin mühümlüyündən, ədəbiyyatın geniş kütlələr arasında yayılması üçün fəhlə rayonlarında ədəbi axşamlar keçirməyin zəruriliyindən danışdı» (7).

1920-ci illərin ikinci yarısından etibarən Vladimir Mayakovskinin Azərbaycan poeziyasına faydalı təsiri barədə o dövrün məşhur Azərbaycan şairləri yuxarıda adlarını çəkdiyimiz Süleyman Rüstəm (8) və Səməd Vurğun (9), eləcə də Rəsul Rza (10), Məmməd Rahim (11) və Osman Sarıvəlli (12) yazmışdılar.

Öz növbəsində, şairlərin şəxsi etirafları haqqında danışılan dövrdə yaşayıb-yaradan şairlərimizin poeziyasında V. Mayakovskinin təsirinin izlərini axtaran və tapan Azərbaycan sovet ədəbiyyatşünasları üçün ilkin təkan oldu.

Bu tədqiqatlardan məlum olur ki, 1920-ci illərin ikinci yarısı Azərbaycan poeziyasının bir çox nümayəndələri ədəbiyyata keçmiş mövzuların məddahları kimi daxil olsalar da, yanılmalarını aradan qaldırır və V. Mayakovski poeziyasının təsiri altında yeni həyatı tərənnüm etməyə başladılar. Bu gün postsovet Azərbaycanında inamla deyə bilərik ki, həmin dövr Azərbaycan poeziyası nümayəndələrinin əksəriyyətinin yaradıcılıq yolu məhz, təxminən, həmin şəkildə formalaşdı. Lakin istisnalar da vardı.

Belə ki, Mir Cəlal Azərbaycan poeziyası tarixinə tamamilə başqa cür qədəm qoydu. Onun haqqında çoxlu monoqrafiya, dissertasiya, ədəbi-tənqidi məqalə yazılsa da, milli ədəbiyyatımızın bu klassikinə rəngarəng yaradıcılığına həsr olunan çoxsaylı araşdırmalar sırasında onun poetik yaradıcılığını öyrənən birçə dənə də olsan tədqiqatın olmaması təəccüb doğurur. Mir Cəlalin zamanın özünə-məxsus rəmzinə çevrilən nəsrinin onun poeziyasını o dərəcədə kölgədə qoydu ki, ədibin yaradıcılığının bu qolu demək olar

ki, tamamilə unuduldu. Məsələn, Mir Cəlalin 1998-ci ildə qeyd olunan 90 illiyi ilə əlaqədar onun haqqında xatirələr yazan Azərbaycan filoloqlarının müxtəlif nəsillərinin iyirmi təmsilçisindən yalnız biri – professor Yaqub İsmayılov Mir Cəlalin poetik yaradıcılığını ötürü qeyd etmişdi: «Mir Cəlal ədəbiyyata 1928-ci ildə şeirlə gəldi», və dərhal, sanki üzr istəyərək, yazmışdır: «Amma bədii istedadı 1930-cu ildə yazıb-yaratdığı nəsr növündə parladı» (18, s. 74).

Mir Cəlalin şair fəaliyyəti haqqında aşağıda qeyd olunan möhtəbər nəşrlərin medalyonlarında da bir kəlmə belə deyilməmişdir - «Oçerk istorii azərbaydjanskoy sovetkoy literaturı» (14, s. 211-221), «Azərbaycan sovet ədəbiyyatı tarixi» (15, s. 322-327), «Azərbaycan yazıçıları. Ensiklopedik məlumat kitabı» (17, c. 333-334), son nəşrlərdən olan 2007-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin nəşriyyatında işıq üzü görən «Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı» (20).

Bütün bunların nəticəsi kimi, Bakı Dövlət Universitetində keçirilən və Mir Cəlalin 100 illiyinə həsr olunan elmi konfransda (aprel, 2008-ci il) edilən və elmi redaktorlarından biri olduğumuz xüsusi topluda çapdan çıxan 94 (!) məruzənin heç birində onun şeirləri barədə bir kəlmə belə deyilmədi.

Halbuki yazıçının özünün tərcümeyi-halına, ən yaxın ədəbi əhatəsinin onun yaradıcılığına həsr olunmuş əsərlərinə müraciət Mir Cəlalin poetik irsinə fərqli şəkildə nəzər salmaq imkanı verir.

Ədəbiyyata gəlişi barədə tərcümeyi-halında Mir Cəlal özü yazırdı: «1926-1927-ci illərdə pedaqoji texnikumun son sinfində oxuyanda mərkəzi qəzetləri, xüsusən «Gənc işçi»ni müntəzəm mütəailə edir, özüm də arabir məqalələr yazırdım. «Gənc işçi»də rast gəldiyim ədəbiyyat səhifələri mənə çox maraqlandırdı. Mən istəyirdim orada yazam. Bir necə şeir qaralayıb, poçt ilə göndərdim, cavab çıxmırdı... Bir dəfə Mayakovskinin «Zərbəçi marşı» adlı şeiri əlimə keçdi, onu oxudum və nədənsə

tərcümə etmək fikrinə düşdüm... Bir həftə sonra «Zərbəçi marşı» adlı tərcümə şeirim çıxdı. Bu mənim mərkəzi mətbuatda ilk yazım idi»(18, s. 6).

Göründüyü kimi, artıq tanınmış nəsr ustası olan Mir Cəlal heç də ilk poetik qələm təcrübələrindən üz döndərmir, rus sovet şairi V.V.Mayakovskinin «Zərbəçilər marşı» şeirini tərcümə etməsi lə fəxr edirdi. Yeri gəlmişkən, bütün cəhdlərə baxmayaraq, nə 1920-ci illərin qəzetlərinin birində çap olunan həmin tərcüməni, nə də V. Mayakovski poeziyasının Mir Cəlala təsirini aşkarlamaq mümkün olmamışdır (yalnız bir istisna var ki, bu barədə daha irəlidə danışılacaqdır).

Mir Cəlalin milli poeziyaya gəlişi barədə göstərilən xatirələrini onun yaxın dostu, Azərbaycan (indiki Bakı) Dövlət Universitetinin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrasında birgə işləyidiyi həmkarı tənqidçi-ədəbiyyatşünas Cəfər Xəndan ədibin 1958-ci ildə qeyd olunan 50 illiyinə həsr edilmiş «Mir Cəlal» monoqrafiyasında təsdiq edir: «1924-28-ci illərdə Mir Cəlalin ədəbi-ictimai fəaliyyəti başlanır..., o, ilk şeirlərini nəşr edir» (12, s. 5).

Mir Cəlalin həmin yubileyinə həsr olunmuş səciyyəvi «Nasir dostuma» adlı şeirində həmyaşadı və yaxın dostu Süleyman Rüstəm onun ilk şeirləri haqqında daha ətraflı danışır. Beş bənddən ibarət olan bu şeirin ilk iki bəndində Mir Cəlalin poeziyasından, poetik istedadından söz açılır:

Gəldin şair kimi bizim bu əsrə,
Gözəllərdən dedin, eldən danışdın.
Vəfasız! Nəhayət, bənd olub nəsrə
Şair cəbhəsindən astaca qaçdın.

Bizdən qaçdınsa da, uzaq olmadın,
Hər sözün, hər cümlən bir saz kimidir.
Yenə aramızda şairdir adın,
Çünki nəsrin elə şeir kimidir.

Bizim zəmanədə əlli yaş nədir,
Açıl, gül günəşli bir səhər kimi.
Hələ nə vaxtıdır, yaxşı düşün bir
İndi dil açırsan körpələr kimi.

Sözlərin şip-şirin, duzlu, məzəli,
Ürəkdən güldürür oxuyanları.
Böyük məhəbbətlə çəkir irəli
Əmək cəbhəsində can qoyanları.

Sadə ürəklərdə yandırır çıraq,
Qazandın ellərin məhəbbətini.
Yaşa yüz il daha, unutma ancaq
Molla Nəsrəddinin nəsiyyətini (13)

Bu lakonik, lakin əhatəli misralar Mir Cəlalin erkən lirikasının mövzularını açıqlayır, onun poetik istedadı barədə maraqlı məlumatlar çatdırır. Məlum olur ki, Mir Cəlalin lirikasında məhəbbət mövzusu ("gözəllərdən dedin") ictimai-siyasi mövzularla çulğalaşdı ("eldən danışdın"). Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Süleyman Rüstəm Mir Cəlalin nəsrinə lə poeziyasını çox uğurlu şəkildə qarşılaşdırır («nəsrin elə şeir kimidir»).

Mir Cəlalin sitat gətirdiyimiz tərcüməyi-halı, Cəfər Xəndanın ona həsr olunmuş monoqrafiyası və Süleyman Rüstəmin şeiri tam əsasla iddia etməyə imkan verir ki, 1920-ci illərin ikinci yarısında Mir Cəlalin şeirləri Azərbaycan ədəbi prosesində görkəmli yer tutmuşdur ki, həmin dövrdə «Azərbaycan şairlərinin əsərlərində gözə çarpan dərin nikbinliyin, mübariz-inqilabi əhvali-ruhiyyənin o zamankı rus proletar ədəbiyyatındakı inqilabi əhvali-ruhiyyə ilə səsleşməsi təsadüfi deyildi. Hər cür ələmdən, kədərdən üz döndərib yeni həyatın şən və mübariz ruhi ilə yaşayış yaratmaq, xalqı quruculuğa, zəhmətə və yeni ideal

uğrunda mübarizəyə səsləmək o zamankı poeziyamızda çox güclü idi» (16, s. 231).

Gənc Mir Cəlalin poetik təcrübələrinin məhz belə yönümlü axarda inkişaf etdiyini deməyə də tam əsasımız var. Təəsüflə qeyd etməliyik ki, gənc Mir Cəlalin qələmə aldığı şeirlərdən ancaq dördü dövrümüzə gəlib çıxmışdır. Həmin şeirlər ədəbin ən möhtəbər və geniş Bibliografiyası qeyd etdiyi kimi (19, s. 36) 1920-ci ilin məşhur jurnallarından olan «Qızıl Gəncə»(1), «Maarif yolu»(2) və «İlk addımlar»da (3) çap edilmişdilər.

Eyni vaxtda, qısa bir müddət ərzində yazılmış bu dörd şeirin hərtərəfli təhlili belə qənaətə qatır ki, onların üçünü milli poeziyamızın tarixində analoqu olmayan özünəməxsus poetik silsilənin tərkib hissəsi kimi nəzərdən keçirmək olar.

Xronoloji baxımdan, bu silsilədə «Şimaldan səs» şeiri birinci çap olunmuşdur. Müəllifin qeyd etdiyi kimi, bu şeir «Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulmasının 8-ci ildönümünə həsr edilmişdir» («Qızıl Gəncə» jurnalı, 1928, № 2, s. 13-14).

Müəyyən qədər forması ilə V. Mayakovskinin tonik poeziyasının təsiri altında yazılmış bu şeirdə Mir Cəlal 1920-ci il hadisələrinə bolşevik baxışını açıqlamışdır. Şeirin doqquz sətirə ibarət ekspozisiyasında müəllif lirik qəhrəmanın həyatı təmsalında sadə insanların düşdükləri çıxılmaz durumu göstərir. Lirik qəhrəmanın məşəqqətli vəziyyətinin, əhatəsində olduğu əşyaların təsviri üçün istifadə olunan söz və ifadələrin seçimi də çox səciyyəvidir: «məhbəs», «məzar», «qaranlıq», «dəmir qəfəs», «dəmir divar», «daima ayıq canavar gözlü qartal», «ağır», «zəncir», «əzilmə», «səsim sönür», «varlığımın sonu».

Şeirin qeyri-adi kulminasiyası olan iyirmi iki misralıq ikinci hissəsində burada geniş sadə xalq kütlələri ilə eyniləşdirilən lirik qəhrəmanın həyatında və şüurunda baş verən dəyişikliklərdən danışılır. Bu dəyişikliklər Şimaldan – inqıab etmiş Rusiyadan gəlmişdir və əsərin adı da buna

işarədir. Mir Cəlalin fikrincə, lirik qəhrəmanı və bütün zəhmətkeş xalqı oyadan və daha əvvəldə nəzərdən keçirilən ekspozisiyada təsvir olunan çıxılmaz durumdan xilas edən də elə məhz Şimalda səslənən və Azərbaycana gəlib çıxan həmin sədadır. Müəllif əmək adamının oyanışını, əsarətdən azad olmaq uğrunda mübarizəsini məharətlə təsvir edir və dil vasitələrindən bacarıqla, sənətkarlıqla istifadə bu işdə ona yardımçı olur («səs ucaldı, qəfəsi yardı», «qartalların üzü saraldı» «qırılan zəncirin» pası töküldü, «mən... düzəldim, durdum, yönəldim», səs «sordu adımları, sarıdı qanadımı», «məhbəsimi dibinbən qazdı»).

Cəmi iyirmi üç sətirlə kulminasiyada müxtəlif semantik elementlərin qovuşması şeirin mənasının dahada artırılmasına xidmət edir.

Şeirin qeyri-adi epiloqunda – on iki sətirdən ibarət üçüncü hissəsində - ardıcıl şəkildə müəllifin Şimaldan gələn, sinfi düşmənlərlə ağır döyüşlərdə çarizmin rəmzinin – ikibaşlı qartalın süqutuna nail olan beynəlmiləl ordunun sıralarına qoşulmasından, yeni həyat quruculuğunda iştirakından danışılır («Şimal internasional ordusuna qovuşdum», «əl-ələ tutuşdum», «daşdıq, üfuqləri aşdıq», «coşduq», «təpik vurduq», «dünyanın əsasını qurduq»).

Burada işlənən şəxsi fellər lirik qəhrəmanın inqilabi mövqeyinin açıqlanması üçün xüsusi olaraq seçilmişdir.

İstifadə olunan indiki zaman felləri («Şimal internasional ordusuna qovuşdum», «əl-ələ tutuşdum», «daşdıq, üfuqləri aşdıq», «coşduq», «təpik vurduq», «dünyanın əsasını qurduq») sanki lirik qəhrəmanın sıralarında olduğu, onun vətəninə azadlıq gətirən beynəlmiləl ordunun addımlarının əks-sədasıdır. Bütün bu hadisələr lirik qəhrəmana ilham verir, onun qəlbinə optimizm hakim kəsilir. Müəllifin məharətlə mətnə daxil etdiyi, xalqın yeni əhval-ruhiyyəsini əks etdirən fellər şeirdə yüksək əhval-ruhiyyənin yaranmasına xidmət edir («qartallar qərildi»,

«qat yerin dərniliyinə batdı», «burjuaziyanın həyat mexanizmi yatdı»).

Müəllif bu fellərlə həmin inkişafın nəticələrini əks etdirən felləri – bitmiş zaman fellərini məharətlə uzlaşdırır. Sonuncu qrupa daxil olan fellər («gərildi», «batdı», «yatdı») neqativ ekspressiyaya malik olmaqla, həm müəllifin, həm də onun lirik qəhrəmanının onların mənasından uzaq olduqlarını vurğulayır.

Gördüyümüz kimi, Mir Cəlalın bizə gəlib çatan və yaradıcılığının ilk dövrlərinə aid şeirlərində poeziyada, adətən, olmayan, ümumiyyətlə, ona yabançı olan bəzi elementlər yer almışdır. Söhbət, ilk növbədə, süjet elementlərindən gedir (ekspozisiya, kulminasiya, epiloq). Fikrimizcə, Mir Cəlal poeziyasının qeyri-adiliyi və özünəməxsusluğu məhz bunda – nəsrə istiqamətlənməsindədir. Bu bir növ nəsrli şeiridir. Söhbət ənənəvi mənzum şeirindən yox (onun mahir yazanlarından XIX əsr rus ədəbiyyatında İvan Turgenevin və XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında Güllüseyin Hüseynoğlu'nun adlarını çəkmək olar), söhbət məhz nəsrli şeirdən gedir.

Bu əsərlər orijinal mənzum şeirdirlərdir. Mir Cəlalə Süleyman Rüstəmin yuxarıda xatırlanan xarakteristikasını (“nəsrin elə şeir kimidir”) bir qədər dəyişərək deyə bilərik ki, onun «Şimaldan səs» şeiri poetikləşdirilmiş nəsrdir. Bizcə, Mir Cəlal milli poeziyanın inkişaf istiqamətini məhz bunda görürdü.

Qeyd etmək vacibdir ki, ilk dəfə «Şimaldan səs» şeirində sınaqdan çıxarılan və Azərbaycan poeziyası tarixində tamamilə yeni olan bu üsul Mir Cəlalın bizə gəlib çatan və daha əvvəldə poetik silsilənin tərkib hissəsi adlandırığımız daha iki şeirində də yer almışdır. Belə ki, ekspozisiya, kulminasiya və epiloq Mir Cəlalın çap edilərkən Gürcüstanın Batumi şəhərində 18 iyun 1928-ci ildə yazıldığı qeyd olunan «Dənizin cinayəti» şeirində də var. Mövzu baxımından bu şeir «Şimaldan səs» şeiri, onun Azərbay-

canın inqilabdan sonrakı taleyindən danışılan epiloqu ilə səsleşir. Səciyyəvidir ki, məşhur Qara dəniz kurortu olan Batumidə iyirmi yaşlı gənc Mir Cəlalın diqqəti dənizin gözəlliyinə, məşhur gürcü liman şəhərinə, bu diyarın ekzotik təbiətinə deyil, məşhur Azərbaycan inqilabçısının şərafinə adlandırılan və Qara dənizdə qəzaya uğrayaraq batan «Mustafa Sübhi» gəmisinə yönəlmişdir. Həqiqətən, şeirin birinci misrasında Qara dənizi salamlamaqla kifayətlənərək («Görməyə geldik səni biz uzaq ölkələrdən, Aman ey Qara dəniz»),

Mir Cəlal şeirin on səkkiz sətirdən ibarət ekspozisiyasında dənizin gözəlliyindən deyil, böyük gəmilərin və kiçik qayıqların, iri və xırda balıqların məhvinə bais olan məkrindən söz açır.

Şeirin yenə də on səkkiz sətirlik ikinci hissəsində – kulminasiyasında-dənizin adındakı ekspressiyadan məharətlə yararlanaraq («fəqət ey geçə kimi keçmiş qara dəniz»), «Mustafa Sübhi» gəmisinin məhvindən ürək ağrısı ilə söz açır, füsunkar təbiətin onun diqqətini niyə cəlb etmədiyini açıqlayır («səni görmək odur ki, narahat etdi bizi»).

Müəllif əminliklə bildirir ki, belə qəzalar təkrarlanarsa, digər gəmilər üsyan edərlər («ta yaşayan «Sübhi»lər qoparacaqdır qiyam»).

Dörd misralıq lakonik epiloqda Mir Cəlal «Mustafa Sübhi» gəmisinin yenə Qara dənizin sularında üzəcəyinə əminliyini bildirir.

Qeyri-adi silsilədə üçüncü olan «Anamın vəsiyyəti» şeiri də ekspozisiya, kulminasiya və epiloqu olmaqla eyni quruluşa malikdir. On sətirdən ibarət ekspozisiyada sadə xalq üçün ağır olan dövrdən bəhs edilir. Lirik qəhrəmanın ölüm ayağında olan altmış yaşlı anası ona, bir tərəfdən, oxumağı, təhsil almağı («tələbə ol, tələbə, qır məktəbə»), digər tərəfdən isə inqilabi mübarizədə həlak olan atasının

işini davam etdirməyi («şəhid babanın bir cocugusan... baban gedən yolu, daha kayım addımla qətməlisən») vəsiyyət edir.

Şeir on altı sətirlik kulminasiyasında təhsil alarkən lirik qəhrəmanın üzləşdiyi çətin anlardan, dini ehkamları və maneələri dəf edərək, ictimai emlərin əsaslarına necə yiyələnməsindən danışılır («səslər azaldı», «çinqırak çaldı», «girdik sinifə»),

Cəmi beş sətirdən ibarət qısa epiloqda müəllif həmyaşdalarına, öz nəslinin nümayəndələrinə üz tutaraq, arzusunda olduqları ideoloji inqilabın gerçəkləşməsi üçün hər şey etmək lazım gəldiyini deyir («həyat daimi mübarizədir»).

Bizə elə gəlir ki, ekspozisiyada əks olunan bu əhvalat müəyyən mənada ədibin öz həyatından götürülmüşdür.

Beləki 26 aprel 1908-ci ildə Təbrizin yaxınlığında yerləşən Əndəbil kəndində anadan olan Mir Cəlal 1918-ci ildə atası Əli bəylə və qardaşları Mir Cəlil və Mir Xəlil ilə birgə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin o dövriki paytaxtı olan Gəncə şəhərinə köçmüşdür. Ölüm ayağında Əli bəy böyük övladlarına kiçik qardaşları Mir Cəlalə səviyəli təhsil almağda yardımçı olmaq tapşırmasıdır.

Mir Cəlalın yuxarıda araşdırılan şeir silsiləsinə tanınmış rus təhqiqçisi V.Q. Belinskiyin bu səpkidən olan poetik əsərlərə verdiyi aşağıdakı xarakteristika tam uyğun gəlir: “tam təmiz, qarışdırılmamış nəsr; burada demək olar ki şeir yoxdur, halbuki belə əsərlər şeirlə yazılmışdır... “nəsr” deyəndə biz daxili poetik məzmunun zənginliyini nəzərdə tuturuq, fikrin yetkinliyini və mərdliyini, hissiyyətin gücünü, doğru əks olunan reallığı”(24, c. 523).

Mir Cəlalın bizə gəlib çatan dördüncü şeiri – «Müxbir» - bir qədər fərqli quruluşa malikdir. Bunu iki cəhətlə izah etmək olar. Bunlardan biri ondan ibarətdir ki, şeirin çap olunduğu 1929-cu ildə sinfi mübarizənin kəskinliyi

yalnız yeni dövrün gündəlik həyatından söz açır. İkinci cəhət isə, güman ki, həmin dövrdə müəllifin artıq şairlərin sırasını tərk edərək, nasirlərə qoşulmaqda qərarlı olması ilə bağlıdır. Fikrimizcə, şeirə onun poeziyası üçün səciyyəvi olan süjet elementlərinin daxil edilməsi ənənəsindən imtina da məhz buradan irəli gəlir. «Müxbir» şeirində, öz məqalələri ilə yeni həyat quruculuğuna öz töhfəsini verməyə cəhd göstərən, müasir dildə desək, sırası qəzet müxbirinin gündəlik əmək həyatından bəhs edilir. Şeir hər biri müxbirin fəaliyyətinin bir cəhətindən bəhs edən dörd misralıq bəndlərdən ibarətdir. Belə ki, birinci bənddə müxbir «hərdən səssiz olur, deyir, düşünür, hərdən çöhrəsində bir sevinc doğar».

İkinci bənddə müxbirin çatışmazlıqlarla barışmamasından (“gedər idarələrə», «gördüyü nöqsanları yazar»), onları kəskin tənqiddə məruz qoymasından danışılır («tənqid odu vurub, yandırır yaxar»).

Üçüncü bənddə müxbirin təkə qüsurları tənqid etməklə kifayətlənməyərək, həyatın müsbət cəhətlərini də qeyd etməli olduğu vurğulanır («sosializm elinin bir gözətçisi»).

Sonuncu bənd müxbirlərə – sovet hakimiyyətinin bu gənc nəzarətçilərinə mədhiyyə səciyyəsi daşıyır («alqışlar, uğurlar sənə, nə mutlu Tarixə yaraşan adın var ki var!»).

Beləliklə, Mir Cəlalın bizə məlum olan və XX əsrin 20-ci illərinin ikinci yarısında yazılan şeirlərini nəzərdən keçirdik. Süleyman Rüstəmin daha əvvəldə təqdim olunan şəhadətinə görə, Mir Cəlal yaradıcılığında yer almış məhəbbət mövzulu şeirləri dövrümüzdə qədər gəlib çatmamışdır. Bizə məlum olan şeirlər həm ruhuna, həm də məzmununa görə inqilabi şeirlərdir. Fikrimizcə, onlar qeyri-adi silsilə təşkil edir və bu silsilədə həmin inqilablıq ətraf həyatda artıq baş vermiş və baş verməkdə olan dəyişikliklərin pafoslu və ehtirashlı tərənnümündə öz əksini tapır. Mir Cəlalın şeirləri 1920-ci illərin sonu Azərbaycan poeziyası

üçün səciyyəvi olan axtarış və çarpıntıları əks etdirmişdir. Həmin dövrdə milli poeziya sanki qəflət yuxusundan oyanaraq, keçmiş ədəbiyyatla bütün əlaqələri qırmış və ən yaxşı nümayəndələrinin təmsalında irəliyə doğru böyük addımlar atmışdı. Köhnə dünyanın, köhnəlmiş, taqətdən düşmüş ədəbiyyatın məddahlarının bütün səylərinə baxmayaraq, həmin dövr Azərbaycan poeziyası yetkinləşir və möhkəmlənir, təkcə yeni, inqilabi mövzular və ideyalar deyil, arasında tonik və sərbəst şeirin də yer aldığı yeni şeir formaları arayır və tapırdı.

Fikrimizcə, Mir Cəlalın dövrümüzə qədər cəlib çatan şeirlərinin üçündə yer alan və Azərbaycan poeziyasının haqqında danışılan dövrə aid digər nümunələrində rast gəlinməyən lirikanın süjetləşdirilməsi priyomu xüsusilə diqqətəlayiqdir.

Mir Cəlalın bu araşdırmada nəzərdən keçirilən dövr şeiri, şübhəsiz, indi də, yəni qələmə alınmalarından 75 il keçəndən sonra da XX əsrin 20-ci illərinin ikinci yarısı Azərbaycan poeziyasının örnəkləri qismində diqqətəlayiqdir. Onlar o dövr Azərbaycan şairlərini ilgiləndirən problemləri qaldırmaq və onları həll etməyə cəhd göstərməklə yanaşı, haqqında danışılan dövr milli poeziyamızın mövzu və üslub axtarışlarını da əks etdirir. Bu şeirlər ilk dəfə çap olunduqdan sonra heç yerdə təkrar çap olunmadıqlarından (onlar klassikin 100 illiyi münasibətilə Azərbaycan və rus dillərində çapdan çıxan üç cildliklərində də yoxdur), işıq üzü gördükləri ərəb və o dövrün latın əlifbaları ilə çap olunan jurnallar isə müasir oxucular üçün, bir tərəfdən, o qədər də anlaşılıqlı olmadığı, digər tərəfdən, çətin tapıldığı üçün həmin şeirlərin tam mətnini bu broşurda yerləşdirmək qərarına gəldik.

1928-ci ildə milli ədəbiyyatımıza şair qismində qədəm qoyan Mir Cəlal artıq növbəti – 1929-cu ildə poeziyadan uzaqlaşaraq, yaradıcılıq fəaliyyətini nəsrə, epik növə həsr etdi. Lakin onun sonrakı yaradıcılığı göstərdi ki, Mir Cəlal

bir daha şair qismində çıxış etməsə də, heç də poeziyadan imtina etməmişdi. Buna Mir Cəlalın məşhurlaşdığı hər üç sahə – elm, yaradıcılıq və müəllimlik fəaliyyəti də dəlalət edir.

Xatırladaq ki, alim kimi, Mir Cəlal dissertasiya mövzu olaraq XVI əsrin dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin yaradıcılığına müraciət etmiş və «Füzulinin poetik xüsusiyyətləri» mövzusunda yazdığı dissertasiyasını uğurla müdafiə edərək, artıq 1940-cı ildə filologiya elmləri namizədi olmuşdu. Bundan başqa, Mir Cəlalın müxtəlif illərdə yazdığı ədəbi-tənqidi məqalələri alimin görkəmli şairlərin poeziyasına dair önəmli və maraqlı müşahidələrini əks etdirir (Məhəmməd Füzuli, Molla Pənah Vaqif, Abbas Səhhət, Mirzə Əkəkbər Sabir, Qasım bəy Zakir, İvan Krılov, Aleksandr Puşkin, Aleksandr Çavçavadze, Mixail Lermontov, Aleksey Kolsov, Nikolay Hekrasov, Vladimir Mayakovski).

Məşhur nəsr ustası olan Mir Cəlal bir sıra hekayələrinin, həmçinin romanlarının bir çox fəsilələrinin epiqrafları kimi Azərbaycan şairlərinin misraları ilə yanaşı müxtəlif xalqları təmsil edən şairlərin yaradıcılığından xoşuna gələn misraları daxil etmişdir (Ovidi Nazon, Uilyam Şekspir, İoqan-Volfqanq Hete, İvan Krılov, Nikolay Nekrasov, Henri Heyne, Maksim Qorki, Nikolay Aseyev).

Bəzi keçmiş tələbələrinin dediklərinə görə, Azərbaycan Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsində «Ədəbiyyat-şünaslığa giriş» fənnindən oxuduğu mühazirələrində Mir Cəlal dünya ədəbiyyatından sevdiyi poetik misraları çox həvəslə söyləyirdi. Məsələn, filologiya elmləri doktoru, Bakı Dövlət Universitetinin professoru Əmirxan Xəlilovun xatirələrində aşağıdakıları oxuyuruq: «Şeirdən, sənətdən danışanda, həmişə ədəbiyyatın bəzi problemlərinə də toxunar, nəzəri məsələləri çox sadə bir tərzdə izah edərdi. Çox vaxt bizə bu fikri aşılamağa çalışdı ki, ədəbiyyata təsadüfi qəlib çıxanlar gec-tez səhvini anlayıb uzaqlaşacaq və sevdiyi sənəti özü axtarıb tapacaqdır. Bu

1912-1913

Azərbaycan Milli Kütüphanəsi

məsələni o, bədii sənətlə daha möhkəm bağlayar və istedadı əsas şərt hesab edərək S. Vurğundan, S. Rüstəmdən, M. Müşfiqdən misallar gətirərdi. Xüsusən məlum və məşhur bu beyti özünəməxsus tərzlə aramla təkrar etməyi xoşlayardı:

«Şairəm söyləyir yerindən duran,
Adamın üzündə həya qərəkdir» (18, s. 69).

Mir Cəlalin digər bir tələbəsi – filologiya elmləri doktoru İsmayıl Vəliyev həmin mühazirələri belə xatırlayır: «fikir döyüşünə, çılğınlığa ehtiyac qalmazdı, ona görə ki, o özü döyüşkən fikirlərdən, ədəbiyyatın gərgin ədəbi mübaisə-lərindən xarakterik nümunələr gətirərdi. Bədii mübaligə-dən, müqayisədən, satirik gülüşdən, onun növlərindən elə ustalıqla danışardı, elə misallar gətirərdi ki, hər şey sadəliklə yaddaşa köçürülərdi.

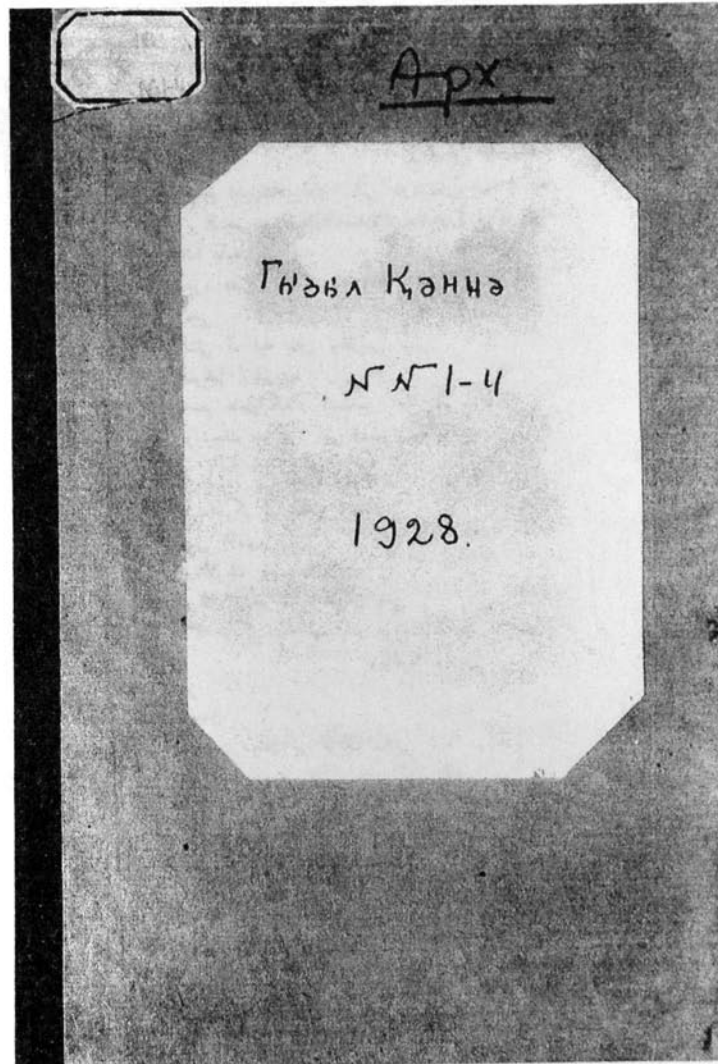
Döydü yağış məni, döydü qar məni,
Minsəm, bir qarışqa aparar məni.

Bədii kiçiltməni izah edərkən Osman Sarıvəllidən gətirdiyi bu misalı sonra xalq ədəbiyyatının zəngin materialları əsasında izah edərdi» (18, s. 36).

Beləliklə, ədəbiyyata şair qismində qədəm qoyan və şeirlərilə milli poeziya üçün yeni bir istiqamət açan Mir Cəlal tezliklə poeziyadan uzaqlaşsa da, bütün yaradıcılığı boyu həm nəsr əsərlərində, həm elmi və pedaqoji fəali-yətində daim poeziyaya müraciət etmişdir.

Mir Cəlalin poetik tapıntıları müəyyən mənada katalizator rolunda çıxış edərək onun poeziyadan uzaqlaşmış nəsrə gəlməsini təmin etmişlər.

Mir Cəlalin bizə gəlib çatan poetik irsi böyük olmasa da, o qədər orijinaldır ki, onun nə sovet, nə də postsovet dövrü Azərbaycan poeziyasında analoqu yoxdur.

شمالدان نىس

آپۇرەلىمىز مەناسىپىلە

مەجىدەم ابدىنىك مزارى كىيى قاراتلىقى،
دەمىر قىسىمى دەمىر دىۋارلا حصارلايان جانناۋار گوزلى قارتالار
دائىدا آيىقى!..

آغىر، دەمىر

زىنجىر

آتىلى آھ ابلە يانان بوغازىمى سېلىر

عضۇپىم اۇزىلىردى!

سەسەم عاجزلىك كىمەيىز اقلەرىندە سۇنور،
ۋارلىقىمىك سوگو كىيى نىسەم، ئولگۈنچە سېنە دونور!..

ايشىنمە دېگەم يىر سەس بوچالدى

قىسى ياردى،

قارتاللىرىك يوزو ساراردى.

قىربلان زىنجىرىك نوگولەن باسى

— كە تىزكىندەكە جىشىك جوروك تىللەرى ۋار ابدى.

ئوبوغوما ۋاردى.

بەن

بىردەن

ألمىدەن دونان يىر قوتىك سلامى ابلە دوزىلدەم

دوردوم،

اوكا يوتىلدەم...

— دوردوم

مەجىلىمى ساران سەسى.

سوردو آدېمى.

ساردى قانادەمى!

«قىزىل آذربايجان!» يازدى.

مەجىمى دىيىدەن قازدى.

گەلدەم دېلە

شەئالى گۈستەردى

ۋە دېدى:

دېنگە:—

— بو قازغا آت آت... سوگ اۇق قەتە... طىمى

شاآلى... بىرى... حرب اولوۋور...

ايشە... ناسىۋو آت لا

انسالىق... جا آت آت... بوو... لووور!..

شەال،

ايشە ناسىۋال

اوردوسونا قوۋوشدوم.

ال سەلە دونوشدوم...

سلامە سارېلىق

ظفر باراغىنىك داغالى كۈلگەمى آلتىدە.

داشېق!

اقلەرى آشېق...

آغىر آدېملارلا قوشدوق!..

جوشدوق، اۇرىنىك قارتال بوئوزلو (*) سرايلارنا باشېق!

دوردوق، تاغيم قومانداسىلا!

سوگ ۋە قەر ابدىجى تەپىك ووردوق...

قارتالار پەزە سەرىلدى!

قانادلارى گەرىلدى.

آسكىلىك بەدى قات بۇرىك دىرىنكىنە باندى.

بورزو آزيانىك حىيات مەخانىزىمى باندى.

ۋىرىلدى: — *...кыдор*

آكىلان يەنى نەخىقلى دىناتىك

أساسىنى سارقىسىزيم بولو ابلە فوردوق.

باشاشى زىمىتە بوغوردوق.

«مىر جلال»

(*) چار حكۈمىنىك اېكى باشلى قارتال گۈركەمى.

1. Şimaldan səs.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulmasının 8-ci ildönümünə həsr edilmişdir.

Məhbəsim əbədiyyətin məzarı kibi qaranlıqdır,
Dəmir qəfəsimi dəmir divarla hasarlayan canavar
gözlü qartallar

Daima ayıqdı...

Ağır, dəmir

Zəncir

Atəşli ah ilə yanar boğazımı silir,

Üzviyyətim əzilirdi!

Səsim acizliyin kimsəsiz üfüqlərində sönür,

Varlığımın sonu kimi nəfsim, ölgüncəsinə qonur!...

* * *

Eşitmədiyim bir səs ucaldı

Qəfəsi yardı,

Qartalların üzü saraldı.

Qırılan zəncirin tökülən pası

- Ki, tərkibindəki çəmişin çürük təməlləri var idi.

Topuğuma vardı.

Mən

Birdən əlimdən tutan bir qutn salamı ilə düzəldim,

Duyurdum,

Ona yönəldim...

Mühitimi saran səs

Sordu adımı.

Sarıdı qanadımı

"Qızıl Azərbaycan!" yazdı.

Məhbəsimi dibindən qazdı.

Gəldim dilə

Şimalı göstərdi,

Bax, dedi:

Dinlə: bu qovğaaa... son ən qəhəti.

Şanlım... biiir... hərb oluudur...

İnter... nasyona...alla

İnsanlığ ... caaaan... buuu...duuur!...

* * *

Şimal

İnternasional

Ordusuna qovuşdum.

Əl-ələ tutuşdum....

Salama sarıldığ

Zəfər yarağının dalğalı kölgəsi altında –

Daşdıq:

Üfüqləri aşdıq...

Ağır addımlarla qonduq!..

Coşduq, ərzin qartal buynuzlu (*) saraylarına

yanaşdıq:

Durduq, taqım komandasıyla;

Son və qəhr edici təpik vurduq...

Qartallar gərildi,

Əskilik yeddi qat yerin dərinliyinə batdı,

burjuazianın həyat mexanizmi yatdı.

Verildi: - **KUDOK**...

Ahılan yeni texnikalı dünyanın

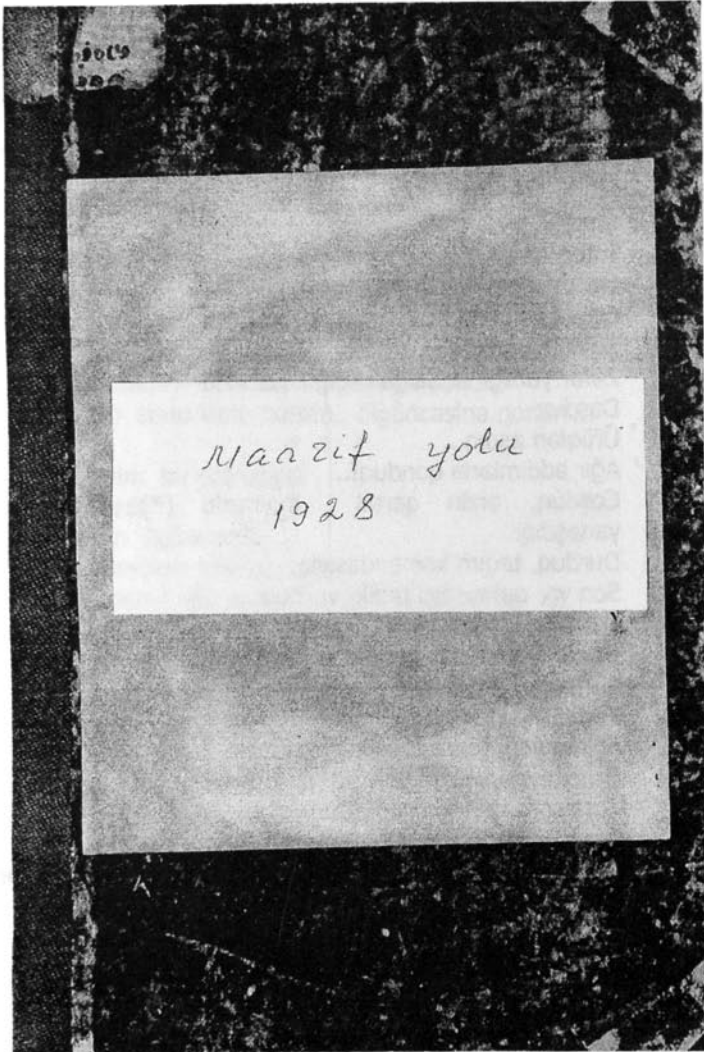
Əsasını marksizm yolu ilə qurduq.

Yaşayışı zəhmətlə yoğurduq.

(*) çar hökumətinin ikibaşlı qartal görkəmi – müəllifin qeydi (1).

naazif yolu
1928

34

حرف اولی (12) ۹

دڭيز ښک جياتي.

کورده که گلفک سږ، ييز اوزاق تولکاريڼ
 لئن ای قارا دڭيز؛ يو داقی گورکله سن
 روهلای جذب اینه که مانکه بارايوش: موندنا
 دقا گدا مختلارن. اوزو گده مخلصان!..
 ماچيگده ياردان ننه منن مخلصان.
 باغبر اوزاق ننگره، قزوه تني سوله.
 سږ کی زنده من بلکله آغ آغ قايلا.
 ژينجه يوروشه چهره کی تورانه يراز.
 اوتور بڼه دوشو گده قزول آچي واپورلا؛
 فخرمان دوشا يښک چيکلي در مانکه وار.
 آدا - سر بالر ميجه کي داتارايه.
 ساحل قشلا لا داکره خنجه آجاق.
 حله آيريشک کوجوک، فاسيز بايقلا.
 اونانير - اونانير لا سوکرا دوشورايه تور.
 ساحله اکريق سوزلايک کولگسي،
 فن - فان اولور سولاردا قيريزي قيراج کيڼ.
 ساچلاز اجاييزه، دورود بقاقا بايڼ،
 سيرده يير اوزا دهان گه گهر يڼ - يڼ...
 قطه ای کيچه کي کيچيش قارا دڭيز!
 پر جياتي الان خطرلاق ستميز:
 يو سوسلو منظره گه؛ آفر جانتد وار.
 هر کي لوتوشا لاکن لوتوشا يوروشه!
 يو دڭره - قين منظره دولدي.
 دهغلي سږه آلي پر مخلصيز يون اولدي...
 او ير - هالي - شريفک قزول قيرتا قوش
 مارينق ايسره دي زنجير لي تورولوش.
 قن اويزمه يقي لوتوڭ محبت ايزي

18 ايون 1928 يل

باغوم - سير جلال

2. Dənizin cinayəti

Görməyə gəldik səni: biz uzaq ölkələrdən,
Aman ey Qara dəniz! bu qanlı görkəmlə sən.
Ruhları cəzb etməyə sanki yarandıq, əvət!
Dalğanda nə şətarət.. özündə nə lətafət!...
Sahilində bahardan nəşələnən "mələk"lər.
Bağıraraq nəşələr, qürubə nəyni sölər.
Sinəni zinətlədən yelkənli ağ qayıqlar,
Nazəninçə, yürüşlə söhrəni nurlandırır.
Otur pənbə döşündə qızıl taclı vapurlar;
Qəhrəman donanmanın heykəlidir sanki var.
Ara- seyrəlbiyələr sübhə kimi daşaraq.
Sahili qamçılarla tökər xəfifcə ancaq.
Tələ acırsın: kiçik, talesiz balıqlara,
Oynaşib-oynaşırlar sonra düşürlər tora.
Sahildə elektrik sütunların kölgəsi.
Qat-qat ulu sulara qırmızı qırmac kimi.
Səyyahlar ixtiyarsız, durur baxmağa bayğın...
Səbrə dalır uzaqdan gələnlər yəqin-yəqin...
Fəqət ey gecə kimi keşmiş qara dəniz,
Bir cinayəti olan xatırladıq səni biz.
Bu süstlü mənzərənlə ağır cinayətin var,
Hər kəs unutsa, lakin unutmaz proletar!..
Bu dənizdə - qəlbimiz təəssüflərlə doldu.
"Müstafa Sübhi" aldı bir elcimiz yox oldu...
O bir naşəli Şərqi qızıl fırtına quşu.
Sarsıtmaq istəyirdi həp zəncirli quruluşu.
Qəlb evimizdə baqi onun məhəbbət izi.
Səni görmək odur ki, narahat etdi bizi.
Ey önümdə suçundan sallanan qara dərya.
Yaxşı yadında saxla , yaxşı yadında saxla!
Xarakteristikani öz əllərinlə qaraltdın,

Onsuz da var dərdinə dərin bir yara qatdın.
O silinməz ləkə ki, kölgəli sinəndədir,
Unudulmaz Sübhəyə ölməz bir nişanədir.
O bir məzar daşdır, yaşayacaqdır müdam,
Ta yaşayan "Sübhə"lər qoparacaqdır qiyam.
Onun ayıq, pərəli üzündəki rəşadət.
Bu dənizdə bir zaman qoparacaq qiyamət.
Dalğaların sıvrılıb, saflanacaq ki, bir gün,
İntizar ürəklərə yayılacaq sonda gün!

Batum. 18 iyun 1928-ci il (2)

Az. Pr. Jaz. Cəm. Qəncə zə'besi nəşriyyəti.

1929
325

894.362-82

АРХИВ И 46

ILQ ADЬMLAR

(ЇЬGNAK)

№ 1

894.3.088

A-98

QƏNCƏ 1929

Mir Calal

Апамьн вәсijjәти.

Sarılrqan 60 jilliq, nijaran qezleri.
Hojatdan tok qezlerini iykarı.
Kaldırrak, suzmuşdu:
Son nəfəsi ilə, elərqən, bogyk səslə
Demlədi: — Tələbə ol, tələbə...
Qır məqtəbə, fəkat... ynytma sən,
Kızıl sakkalında mələqlər dərçah jəpan,
Jəzəl əallı, əallı, cəallı səhid babanın
Bir çocuygsan...
Baban qədən joly, daha kajım addımla qətməlisən.

Səslər əzaldı, çingirək çaldı...
Qırdıq sınıfa. „İctimai müsahibə“
Dərsimizdi: —

— „Nə RYS, ERMƏNI, NƏDƏ ISLAM VAR“,
Ancak var: — Byrəyj, proletar
Əzən, əzilən, zəhmət, İstismar.
— Tədəim olandı, anam xatırlandı:
Dinin „ədələti“: — İktisadi İhtijacdır.
Ryhanilər: Qəzuna kədər kabarılan
Zəhmət surulərinə mehtacdır.

Mədiyyəti qəndən qəne silqələdi kafamı,
Dyjarak dusunməyə çəkəldi, istəham
Açıldı, ənümədə, İnkılabı, təsəvvürlərin lentəsi,
Mədiyyətlə doly kafamın qasası,
Bənimsədim sınıftı, mucadiləni
Okydym by mu'adələni: —

„Həjat dəjimi mubərəzədir“.
İçimdə bir jurus, jəzajətə bilməyə
Olandı, çalkalandı, „Ajtkı ol“ deyə — deyə.
Məsələqimdən əslitdim qyrylyiy bir xitab: —
— Məfəyrvəli İnkılab, Məfəyrvəli İnkılab!

3. Anamın vəsiyyəti

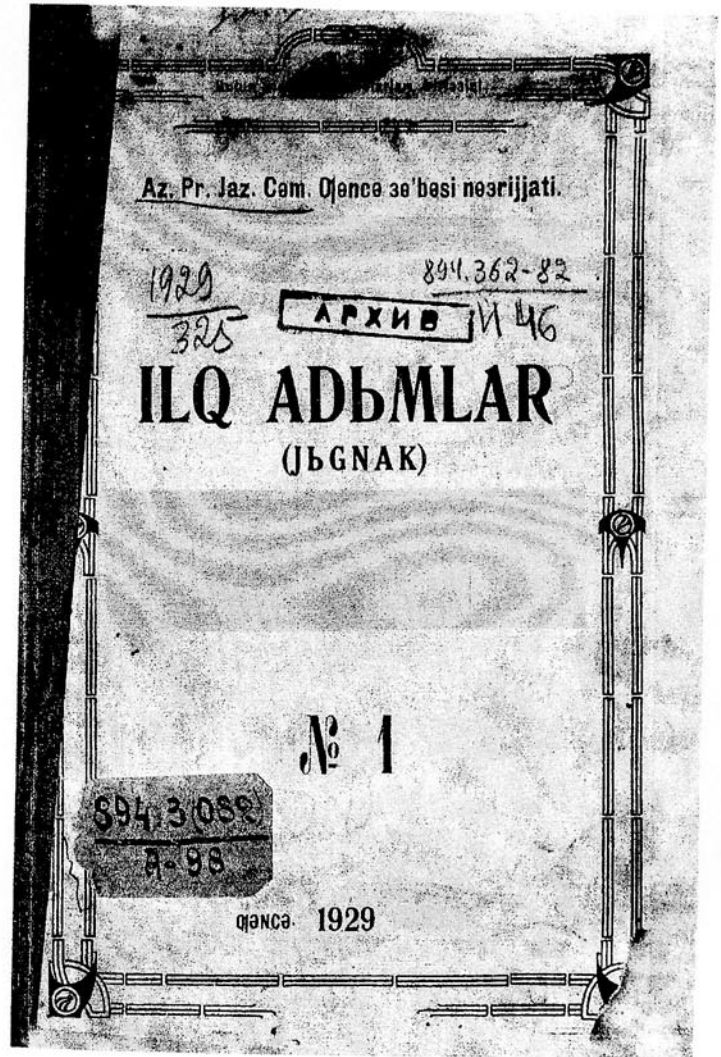
Saralırqan 60 illik, niyaran gözləri,
Həyatdan tox gözləri yuxarı,
Qaldıraraq, süzmüşdü:
Son nəfəsi ilə, elerqən, böyük səsilə
Demişdi: Tələbə ol, tələbə...
Qır məktəbə, fəqət... unutma sən,
Qızıl sakkalında mələklər dərgah yaran,
Yaşıl şallı, allı, cəlallı Ö şəhid babanın
Bir çocugusan...
Baban gedən yolu, daha kayım addımla qətməlisən.

Səslər azaldı, çın qırak çaldı...
Qirdik sınıfa. «İctimai müsahibə»
Dərsimizdi:
«Nə rus, erməni, nədə islam var»,
Ancak var – Burjuv, proletar
Əzən, əzilən, zəhmət, istismar.
-Tədaim oyandı, annam xatırlandı.
Dinin «ədaləti» iqtisadi ehtiyacdır.
Ruhanilər: Gözünə qədər gəbarlanan
Zəhmət sürülərinə möhtacdır.

Maddiyət gündən günə silkələdi kafamı,
Duyaraq düşünməyə çoxaldı iştaham
Açıldı önümdə inqilabi təsəvvürlərin lentası,
Maddiyətlə dolu kafamın kasası.
Mənimsədim sınıfı mücadiləni
Oxudum bu müadələni:

«Həyat dayimi mübarizədir».
İçimdə bir yürüş, yaşayısı bilməyə
Oyandı, çalxalandı «Ayıq ol!» deyə-deyə.
Məsələgimdən eşitdim gürultulu bir xitab:
Məfgürəvi inqilab, Məfgürəvi inqilab!

(3, s. 52)

Muxbir.

Əlində qızıldan bir kələmi var,
Masaja səjqənib hej..jazar-pyzar.
Hərdən səssiz olır, dəjir, düşünür,
Hərdən çəhrəsində bir səvinc dogar.

Bos vaktında qədər idarələrə
Qərduju nuksanı jazar dəftərə
Kızıl nəstər ilə qətdiji jərə,
Tənkid ody vyryb, jandırar jakar.

Sosjalizm elinin bir qəzətçisi,
Aləmə qəstərİR jakənlı, pisi,
İnkılab javrısı, şura pərisi,
Alında silinməz, şanlı bir vəkər.

Ej şura elinin gənc kontroly,
Sən qi xoşbəxt oldyn, dytdyn by joly,
Alkızlar, ygyrlar sənə, nə mytly
Tarixə jarəzan adın var qi var!

*
* *

4. Muxbir

Əlində qızıldan bir qələmi var,
Masaya səykənib hey ... yazar-pozar.
Hərdən səssiz olur, dəyir, düşünür,
Hərdən çəhrəsində bir səvinc doğar.

Boş vaxtında gedər idarələrə
Gördüyü nöksanları yazar dəftərə
Qızıl nəstər ilə getdiyi yerə,
Tənqid odu vurub, yandırar yaxar.

Sosializm elinin bir gözətçisi,
Aləmə göstərİR yaxşını, pisi,
İnqılab yavrusu, şura pərisi,
Alında silinməz, şanlı bir vəkar.

Ey şura elinin gənc kontroly!
Sən ki xoşbəxt oldun tutdun bu yolu,
Alqışlar, uğurlar sənə, nə mutlu
Tarixə yaraşan adın var ki var!

(3, s. 53)

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. «Qızıl Gəncə» jurnalı, 1928, № 2, s. 13-14.
2. «Maarif yolu» jurnalı, 1928, № 9, s. 30-31.
3. «İlk addımlar» jurnalı, Gəncə, 1929, № 1, s. 52, 53.
4. Süleyman Rüstəm. Ələmdən nəşəyə. Müqəddimə. Bakı, 1927, s. 6.
5. Süleyman Rüstəm. Qızıl qələmin keçdiyi mübarizə yollar – «İnqilab və mədəniyyət» jurnalı, 1931, № 3-4, s. 21.
6. Səməd Vurğun. Vladimir Mayakovski və şeirimiz – «Ədəbiyyat qəzeti», 1950, 13 aprel.
7. Süleyman Rüstəm. Mayakovski Bakıda 1927-ci ildə – «Ədəbiyyat qəzeti» 26 aprel 1936 il.
8. С. Рустам. Маяковский с нами - газета «Вышка» от 19 июля 1953 года; Его же. Он в одном ряду с нами – газета «Бакинский рабочий» от 19 июля 1963 года. Его же. Памяти великого поэта – журнал «Литературный Азербайджан», 1963, № 7-8.
9. С. Вургун. Держа равнение на Маяковского - журнал «Дружба народов», 1950, кн. 6, с.111-116; Его же. Учитель молодых - газета «Правда» от 14 апреля 1963 года; Его же. Бессмертие - газета «Правда» от 14 апреля 1950 года; Səməd Vurğun. Mayakovski və poeziyamız - «Ədəbiyyat qəzeti» 15 aprel 1950-ci il.
10. Rəsul Rza. Vladimir Mayakovski - «Ədəbiyyat qəzeti» 14 aprel 1949-cu il; Yənə onun. Gənclərin sevimli şairi - «Azərbaycan gəncləri» qəzeti 13 aprel 1955-ci il; Rəsul Rza. Наш великий современник - газета «Бакинский рабочий» от 14 апреля 1955 года; Rəsul Rza. Zəmanəmizin ən istedadlı şairi - «Ədəbiyyat qəzeti» 26 aprel 1960-cı il; Yənə onun. Kommunizmin alovlu şairi -

- «Kommunist» qəzeti 19 may 1963-cü il; Rəsul Rza. Дух новизны и поиска – газета «Бакинский рабочий» от 14 апреля 1955 года.
11. Мамед Рагим. Встречи с Маяковским в Баку (воспоминания) - газета «Бакинский рабочий» от 19 июля 1953 года. М. Рагим. Мерить по коммуне стихов сорта - «Литературная газета» от 12 апреля 1950 года; Məmməd Rahim. Mayakovski bizimlədir – «Ədəbiyyat qəzeti» 15 aprel 1950-ci il.
12. Osman Sarıvəlli. Poeziyada vətəndaşlıq qururu - «Ədəbiyyat qəzeti» 22 iyun 1948-ci il; Yənə onun. Mayakovski ənənələrinin mənisəmə yolları - «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti 16 aprel 1955-ci il.
13. Cəfər Xəndan. Mir Cəlal. Bakı, Bilik cəmiyyəti, 1958.
14. «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti, 1958, 10 may.
15. Очерк истории азербайджанской советской литературы. Москва, издательство АН СССР, 1963.
16. Azərbaycan sovet ədəbiyyatı tarixi. 2 cildde, c. 1. Bakı, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1967.
17. Ağayev Əkbər. Əsrin tərənnümü. Bakı, Yazıçı, 1980.
18. Azərbaycan yazıçıları. Ensiklopedik məlumat kitabı. Tərtib edən Teymur Əhmədov. Bakı, Öner nəşriyyatı, 1995.
19. Mir Cəlal müasirlərinin xatirələrində və yaradıcılığında örnəklər. Bakı, Azərbaycan ensiklopediyası, 1998.
20. Mir Cəlal. Biblioqrafiya. Tərtibçi N.P. Nağıyeva. Bakı, M.F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2006.
21. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı. 2 cildde. Bakı, BDU nəşriyyatı, 2007, c. 1.

22. Yazıçı və zaman. Mir Cəlalin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi konfransın materialları. Bakı, BDU nəşriyyatı, 2008.

23. Ю.М. Лотман. Анализ поэтического текста. Структура стиха. Ленинград, Просвещение, 1972.

24. В.Г. Белинский. «Русская литература в 1842 году» - в его кн. Полное собрание сочинений в 13-ти томах, т. 6. Москва, издание АН СССР, 1955.

25. Mir Cəlal-100. Fotoalbom. Müqəddimənin müəllifi və tərtibçi Nərgiz Paşayeva. Bakı, 2008.

Soldan: Cəbrayıl Ələsgərov, Mir Cəlal, Sabit Rəhman, Cəfər Xəndan, Məhbubə xanım Hacıyeva, Aqil Hacıyev. 8 dekabr 1951 –ci il. İlk dəfə çap olunur (müəllifin arxivindən)

Nəşriyyatın direktoru: **Hüseyn Hacıyev**
Texniki redaktor: **Raya Əliyeva**
Dizayn: **Müşfiq Hacıyev**
Cildçi: **Azad Həmzəyev**
Operator: **Şəfiqə Abbasova**
Montajçı: **Elmira İsmayılova**

Çapa imzalanmış 19.01.2011-ci il
Kağız formatı 60x84 1/16, çap vərəqi 2.5
Sifariş 15, sayı 200, qiyməti sərbəst
ADPU-nun mətbəəsi
Bakı, Ü.Hacıbəyov küçəsi, 34
Tel: 493-74-10

Aty - 261271